

ОРЕЛ Г. П.,

аспірант

(Науково-дослідний інститут інформатики і права Національного університету «Одеська морська академія»)

УДК 341.231.14-049.65 (045)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.6.27>**ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА МАСМЕДІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ НАСЕЛЕННЯ**

У статті розглядаються актуальні проблеми інформаційного забезпечення діяльності владних структур у сфері соціальної політики та роль засобів масової інформації в захисті соціальних прав громадян України на основі вираження і формування відповідної громадської думки. Права людини – це одна з фундаментальних концепцій людської цивілізації. Ця концепція відігравала і продовжує відігравати роль найважливішого вектора в розвитку суспільства, будучи одним із наріжних каменів суспільного устрою. Права людини закріплені в конституціях усіх країн і в міжнародних документах, закріплені вони і в нашому Основному законі. В умовах розвитку інформаційних і комунікаційних технологій проблема співвідношення інформаційної безпеки і прав людини загострюється. Її рішення передбачає новий погляд на теоретико-правові основи інформаційної безпеки, шляхи досягнення пропорційності та дотримання балансу інтересів під час її забезпечення. Дана проблема виходить за рамки окремих галузей права і потребує фундаментального розроблення на загально-теоретичному рівні.

Відносини, пов'язані з функціонуванням мережі Інтернет, повинні регулюватися передусім конституційним правом, оскільки безпосередньо зачіпають реалізацію конституційних прав громадян. Незважаючи на те, що за останні два десятиліття ухвалено низку нормативних актів, які стосуються регулювання відносин, що складаються в кіберпросторі, дана сфера є однією з найменш урегульованих нормами права. Законодавство і правозастосовна практика в області реалізації прав і свобод людини не встигають за розвитком Інтернету, дещо відстають від зарубіжного досвіду і міжнародної практики. Ідеться не просто про законодавче регулювання діяльності електронних засобів масової інформації, а про те, щоб позначити концептуальне ставлення законодавців до нових явищ, у зв'язку з якими необхідно повною мірою забезпечити права і свободи людини в інтернеті.

Що стосується української дійсності, то нині в офіційних документах і в наукових публікаціях акцент робиться переважно на техніко-технологічному, економічному та зовнішньополітичному аспектах проблем інформації, інформатизації, практично відсутній аналіз реалізації інформаційної політики держави як інструменту організації соціуму.

Проте ця політика повинна стати важливим системоутворювальним чинником життєдіяльності суспільства, відповідати головній соціальній потребі – переходу від суспільства руйнування до суспільства творення.

Ключові слова: соціальна політика, захист соціальних прав, інформаційне забезпечення, громадська думка, моніторинг.

Orel H. P. Information and mass media support protection of social rights of the population

This article deals with current problems of information support for the activities of government agencies in the field of Social Policy and the role of mass media in protecting the social rights of Ukrainian citizens based on the expression and formation of relevant public opinion. Human rights are one of the fundamental concepts of human civilization. This concept has played and continues to play the role of the most important vector in the development of society, being one of the cornerstones of the social structure. Human rights are enshrined in the constitutions of all countries and in international documents, and they are enshrined in our Basic Law. In the context of the development of information and communication technologies, the problem of correlation between information security and Human Rights is becoming more acute. Its solution provides for a new look at the theoretical and legal foundations of Information Security, ways to achieve proportionality and maintain a balance of interests in ensuring it. This problem goes beyond individual branches of law and requires fundamental development at the general theoretical level.

Despite the fact that over the past two decades a number of regulatory acts have been adopted that relate to the regulation of relations developing in cyberspace, this area is one of the least regulated by the norms of law. Legislation and law enforcement practice in the field of human rights and freedoms do not keep up with the development of the Internet and to a certain extent lag behind foreign experience and international practice. This is not just about legislative regulation of the activities of electronic mass media, but about defining the conceptual attitude of legislators to new phenomena, in connection with which it is necessary to fully ensure human rights and freedoms on the Internet.

As for the Ukrainian reality, today official documents and scientific publications focus mainly on the technical and technological, economic and foreign policy aspects of the problems of information, informatization, and there is practically no analysis of the implementation of the information policy of the state as a tool for organizing society.

Meanwhile, this policy should become an important system – forming factor in the life of society, meeting the main social need—the transition from a society of destruction to a society of creation.

Key words: *social policy, protection of Social Rights, Information support, public opinion, monitoring.*

Вступ. Конституція України розглядає людину, її права і свободи як головну цінність, встановлює безліч особистих, політичних, соціально-економічних і культурних прав і свобод. Серед них істотне місце відводиться соціальним правам як таким можливостям людини, які дозволяють їй забезпечити гідний рівень добробуту і задовольнити фізичні, матеріальні, духовні й інші потреби.

У реалізації конституційних соціальних прав людини велике значення має інформаційне забезпечення їх реалізації, тому що інформація є однією зі складових частин соціальної системи. Найбільш розвиненим вважається той об'єкт, у якому інтенсивніше і багатше організований інформаційний обмін. Інформація водночас виступає головним чинником самоорганізації систем будь-якої природи, визначає, зрештою, розвиток еволюційних процесів, структуру і стійкість соціальних систем, які виникають. Із цього випливає необхідність створення системи інтенсивного обміну із соціальними структурами на основі принципу інформаційної відкритості. У соціальних системах інформація може виступати як:

– засіб організації систем (від первинного рівня до єдиного інформаційного простору), за допомогою якого здійснюється, серед іншого, правове регулювання відносин між суб'єктами;

- джерело для ухвалення рішень (в управлінні);
- джерело інформування про явища та події, що відбуваються;
- об'єкт інтелектуальної власності [2, с. 51].

В умовах розвитку інформаційних і комунікаційних технологій проблема співвідношення інформаційної безпеки і прав людини загострюється. Її рішення передбачає новий погляд на теоретико-правові основи інформаційної безпеки, шляхи досягнення пропорційності та дотримання балансу інтересів в її забезпеченні. Дана проблема виходить за рамки окремих галузей права і вимагає фундаментального розроблення на загальнотеоретичному рівні.

Правова наука сприйняла концепції суспільного розвитку, розроблені в соціальних і економічних науках такими вченими, як Д. Белл, П. Дракер, М. Маклюен, Й. Масуда, Ф. Махлуп, О. Тоффлер, Ф. Ферраротті й інші, поряд із концепцією постіндустріального суспільства також використовуються концепції інформаційного суспільства і суспільства знання, кожна з яких характеризується своїми ознаками. Розвитку прав людини в сучасному суспільстві присвячені праці вітчизняних учених-юристів: Н.С. Бондаря, Н.В. Варламової, А.Н. Головістикової, К.Ю. Грудциної, В.А. Карташкіна, А.П. Коробова, М.А. Краснова, К.Е. Лаптевої, А.В. Малько, Р.В. Муромцева, Т.М. Пряхиної, В.Р. Шаблинського й інших. У зарубіжній правовій літературі дана проблема розглядалася в роботах американських учених-юристів А. Барака, В.С. Джексона, Р. Штейнера й інших, європейських – К. Васака, Дж. Махоней, А. Мильне, Дж. Нікель та інших.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні та вирішенні теоретичних проблем розвитку інституту прав людини у зв'язку з гарантуванням інформаційної безпеки в сучасному суспільстві.

Результати дослідження. Коли говоримо про соціальну інформацію, ми тим самим підкреслюємо, що предметом розгляду є ті інформаційні процеси, які відбуваються в суспільстві, тобто в поняття «соціальна інформація» включаються не всі відомості про навколишній світ, а тільки повідомлення про соціальні, суспільні процеси. І оскільки інформація – це один із різновидів відображення, то соціальна інформація також є неодмінною умовою пізнавальної діяльності. А пізнавально-відбивна функція соціальної інформації безпосередньо пов'язана з контрольно-орієнтовною функцією.

Річ у тому, що інформація дозволяє людині здійснювати контроль за всіма змінами, що відбуваються у світі, зокрема й у результаті її власної діяльності. Люди контролюють зміни в навколишній дійсності, водночас організують і свою діяльність, щоб цілеспрямовано змінювати світ відповідно до своїх інтересів. У цьому проявляється регулятивно-організувальна функція соціальної інформації.

Поряд з уже названими, соціальна інформація виконує і такі важливі функції: управлінську, організаційну, ідеологічну, виховну та комунікативну (тобто з передачі відомостей іншим індивідам у часі і просторі). Усі вони нерозривно пов'язані одна з одною, хоча кожна з них має свої специфічні властивості.

У зв'язку із цим не можна не відзначити тієї найважливішої ролі, яку соціальна інформація відіграє у виробленні та реалізації державної соціальної політики. Виробляючи свої інформаційні технології, держава щоразу повинна відшукувати найбільш ефективні способи поширення інформації, зокрема й відповідні технічні засоби, конкурувати з організованими, наприклад з опозицією або незалежною пресою, інформаційними потоками, сприяти поширенню спеціалізованої інформації. Однак якщо обрана лінія інформаційної поведінки буде постійно обмежувати інформованість населення, то це може нести в собі загрозу демократії.

З метою дотримання інтересів суспільства і захисту соціальних прав населення вітчизняні засоби масової інформації (далі – ЗМІ) повинні займати активну громадянську позицію, в одних випадках надаючи владним структурам усіяку інформаційну підтримку, а в інших – піддаючи гострій критичній оцінці і розкриваючи справжнє підґрунтя інформаційної поведінки державних, регіональних і місцевих органів управління.

Відомо, що без повної і достовірної інформації неможливо ухвалити правильне рішення. Тому цілком очевидна потреба владних структур (передусім виконавчої влади) у концентрації і використанні інформації про різні сфери життя суспільства. Але водночас великого значення набуває інформаційна прозорість, відкритість діяльності уряду, хоча саме публічність найменше притаманна його діяльності. Значна частина інформації, що використовується виконавчою владою, – конфіденційна, що робить її практично недоступною для громадян, тим самим приховується від більшості населення процес ухвалення рішень з основних питань соціально-економічної політики держави, ускладнюється контроль суспільства за її розробленням і реалізацією.

У зв'язку із цим буде дуже корисний зарубіжний досвід у даній сфері. Так, Федеральний закон США «Про відкритість Уряду» (§ 552 В 5-го титулу Зводу законів США) декларує право громадськості на отримання інформації про процес ухвалення рішень федеральним урядом. Перед кожним засіданням установа повинна публічно сповістити (за тиждень до проведення) про час, місце та предмет засідання, а також щодо його закритості або відкритості для громадськості, із зазначенням прізвища та номера телефону чиновника, який відповідає за інформацію про це засідання. Установа надає громадськості можливість ознайомлення зі стенограмою обговорення питань порядку денного (за винятком закритої інформації). Установа, яка підпадає під дію зазначеного параграфа, має щорічно подавати до Конгресу звіт про дотримання відповідних вимог [8, с. 567–568].

Що стосується української дійсності, то нині в офіційних документах і в наукових публікаціях акцент робиться переважно на техніко-технологічному, економічному та зовнішньополітичному аспектах проблем інформації, інформатизації, практично відсутній аналіз реалізації інформаційної політики держави як інструменту організації соціуму.

Проте ця політика має стати важливим системоутворювальним чинником життєдіяльності суспільства, відповідати головній соціальній потребі – переходу від суспільства руйнування до суспільства творення [4, с. 15–16].

Річ у тому, що ступінь ефективності соціально-правового захисту безпосередньо пов'язаний із проблемою інформованості населення про діяльність держави в цій сфері. Із цією метою мають бути активно задіяні загальнонаціональні та регіональні засоби масової інформації.

Соціальна інформація як основа соціального управління включає в себе такі важливі для соціальної політики поняття, як показники соціального становища і соціального розвитку. Така інформація, необхідна для реалізації соціальної політики, акумулюється трьома способами:

- а) збором статистичних даних;
- б) проведенням різних соціологічних опитувань;
- в) публікацією у ЗМІ інформаційних і аналітичних матеріалів зі стану соціальної сфери та конкретних проблем розроблення та реалізації соціальної політики.

Статистичні дані являють собою об'єктивну, незалежну від свідомості конкретних людей інформацію, тоді як дані соціологічних опитувань і публікації матеріалів у ЗМІ – це суб'єктивна інформація, що виражає ставлення конкретних людей до того чи іншого явища.

Отже, журналісти можуть не тільки знайти джерела фактичних (статистичних) даних, але і враховувати їх у проведенні власних досліджень у сфері соціальної проблематики, спрямованих на вирішення основних завдань соціальної журналістики, якими є: систематичний аналіз ситуації в соціальній сфері; аналіз найважливіших тенденцій і закономірностей розвитку галузей соціальної сфери; вивчення складу і характеристик статистичних і реальних соціальних груп; вивчення рівня й умов життя населення; оцінка ступеня диференціації всіх характеристик рівня й умов життя населення; прогнозування найбільш імовірного перебігу розвитку на найближчу і більш віддалену перспективу; дослідження чинників, під впливом яких склалася дана ситуація; оцінка ступеня відповідності фактичних параметрів їхнім нормативним значенням; з'ясування співвідношення і ролі об'єктивних і суб'єктивних чинників; дослідження взаємодії соціальних процесів з іншими складовими частинами суспільного розвитку.

Найважливішу роль в оптимізації процесу управління соціальною сферою відіграє формування системи зворотного зв'язку між суспільством і владою. Вона дозволяє більш адекватно оцінювати ефективність державної економічної та соціальної політики, повніше враховувати права й інтереси різних груп населення під час розроблення та реалізації соціально-економічних програм і соціально значущих рішень.

Як зазначалося вище, нині загальноприйнятим в управлінській практиці на державному і на місцевому рівнях є аналіз соціальної ситуації, інструментально здійснюваний органами Держстатистики.

В інформації, що видається Державною службою статистики України, є безліч безперечних переваг, як-от порівнянність, оперативність, досить високий ступінь достовірності тощо. Проте вона не дає повного уявлення про стан соціальної захищеності різних верств населення і про повноцінну картину соціального розвитку. Без відображення залишаються і такі аспекти, як настрої людей, їхнє ставлення до різних сфер особистого і суспільного життя, до діяльності владних структур, глибинні причини і можливі наслідки тих чи інших соціальних явищ.

Адекватній оцінці соціальної дійсності багато в чому може сприяти своєчасно виявлена за допомогою ЗМІ громадська думка, яка із соціального погляду є безцінним джерелом інформації про інтереси і потреби громадян, механізм вираження їхнього ставлення до влади та її конкретних дій.

Однією з найбільш істотних функцій громадської думки є забезпечення зворотного зв'язку в системі державного управління, що передбачає корекцію проведеного режимом курсу. Проте для реалізації цього свого призначення громадська думка, по-перше, має бути публічно, зокрема і виражена через ЗМІ, доведена до відома суспільства або будь-якої спільноти людей, а також відповідних органів влади; по-друге, вона дає про себе знати тоді, коли вона висловлюється із проблем, що цікавлять суспільство або конкретну спільність людей; по-третє, суспільна думка складається тільки за умови доступу громадськості до інформації, що стосується конкретного питання або групи питань.

Залежно від характеру впливу думки має на різні соціальні інститути громадська думка здатна виконувати контрольну функцію, сутність якої полягає в тому, що суспільна думка з питань, які найбільш цікаві широкій масі людей, практично завжди прагне до того, щоб їй відповідали відповідна діяльність офіційних організацій і осіб. Ця особливість надає даному феномену характеру сили, що стоїть над інститутами влади, що оцінює і контролює діяльність владних структур і лідерів держави. Звідси логічно випливає наявність оціночної функції, або оціночна думка, у якій виражається певне ставлення до тих чи інших фактів, подій, проблем, процесів соціальної дійсності.

Також варто виділити інформаційну функцію громадської думки, пов'язану з нагальною потребою включення в інформаційну базу вироблення й ухвалення управлінських рішень відомостей, що виходять від широких мас. Своєрідність даної функції визначається тим, що громадська думка акумулює в собі різні види соціальної інформації, причому таку інформацію, яка відображає живий досвід і настрої населення. Регулярність звернення до громадської думки як інформаційного джерела підвищує управлінську цінність ухвалених рішень, окрім того, активізує саму громадську думку, стимулює процеси її формування, виникнення та функціонування.

Загальна характеристика інформаційної цінності відомостей, що поставляються громадською думкою суб'єктам соціального управління, пов'язана із процедурою їх отримання. Наявна, але не виявлена громадська думка взагалі не має інформаційної цінності. Відомості з неї повинні бути організовані необхідним для дії способом зусиллями, зокрема, соціологічних служб або за посередництва ЗМІ. Корисною інформацією можна вважати тільки використовувані для підготовки й ухвалення рішень дані, у результаті чого здійснюється реальна взаємодія суб'єкта й об'єкта. Без такої взаємодії немає стовідсоткової гарантії безпомилковості рішень, а значить, і користі від поставленої громадською думкою інформації.

Отже, тільки виявлена спеціальними прийомами громадська думка може бути джерелом соціальної інформації. Може, але не завжди стає. Практика журналістського та соціологічного вивчення громадської думки знає чимало прикладів безпорадності у використанні отриманих відомостей. Частина таких випадків пов'язана зі зневажливим ставленням до громадської думки, її ігноруванням. Інша ж частина зумовлена нерозумінням справжньої інформаційної цінності громадської думки.

Вирішення цих завдань покликана забезпечити організація системи збору, обробки й аналізу соціальної інформації у вигляді багаторівневої системи моніторингу оцінок населення. Під нею варто розуміти спеціально організовану і постійно діючу систему спостереження, збору, оцінки і поширення соціальної інформації, діагностики соціальної обстановки, що складається на території всієї країни й окремих областей або районів, аналізу тенденцій розвитку і гостроти проблем, а також підготовки рекомендацій щодо ухвалення раціональних управлінських рішень.

Відповідно до того, що моніторинг служить інформаційно-аналітичною базою для формування обґрунтованої соціальної політики й оцінки її досягнень, головною метою його функціонування можна визначити як забезпечення органів управління інформацією про складну соціальну ситуацію і тенденції її зміни. Отже, основними завданнями проведення з участю ЗМІ моніторингу є: організація спостереження, отримання достовірної й об'єктивної інформації про економічне становище і соціальне самопочуття населення, ступеня забезпеченості конституційних прав і свобод; оцінка і системний аналіз одержуваної інформації, виявлення причин, що зумовлюють той чи інший характер перебігу соціальних процесів; забезпечення інформацією, отриманою під час здійснення моніторингу, органів представницької влади, структур державного і місцевого управління, політичних і громадських організацій, громадян; розроблення прогнозів зміни економічного становища і соціального самопочуття населення; підготовка рекомендацій щодо подолання негативних та підтримки позитивних тенденцій, направлення вироблених рекомендацій відповідним органам влади й управління.

Неодмінною умовою успішного функціонування системи моніторингу є регулярне інформування широкої громадськості країни про виявлені тенденції та результати реагування на них владних структур. Формами доведення інформаційних і аналітичних матеріалів за кожним етапом моніторингу повинні стати, по-перше, систематична їх публікація у відкритих загальнодержавних і місцевих ЗМІ; по-друге, видання щоквартальних спеціалізованих бюлетенів, що розповсюджуються в роздріб і за передплатою; по-третьє, створення спеціалізованого ресурсу в інтернеті, що акумулює інформацію на рівні країни загалом, областей, міст, селищ; по-четверте, представлення результатів моніторингу в щорічних посланнях Президента України.

Широке й оперативне інформування через канали ЗМІ про результати моніторингу дозволить постійно відтворювати зворотний зв'язок між населенням і владою. Уведення таких режимів активного зворотного зв'язку представляється особливо виправданим в умовах перехідного періоду, у якому перебуває українське суспільство. Низький рівень народжуваності, високі показники смертності, постійне скорочення чисельності населення, великі масштаби бідності, небувала поширеність інших соціальних аномалій вимагають консолідації суспільних груп та посилення механізмів контролю громадянського суспільства за діяльністю влади та соціальних установ усіх рівнів. Це дозволить піти від сформованої системи, коли органи законодавчої і виконавчої влади формуються не на основі програм із чіткими орієнтирами державної політики економічного і соціального розвитку, а на основі особистісних симпатій, «грошового мішка», інших інтересів, аж ніяк не пов'язаних із державними. Навіть більше, це дозволить зробити істотний внесок у подолання соціальної апатії, відстороненості населення від влади, посилення ініціативи та підвищення соціальної активності, тобто соціалізації масових верств населення.

Висновки. Ефективна діяльність влади в соціальній сфері неможлива без постійного зворотного зв'язку, без взаємодії із засобами масової інформації, без оперативного реа-

гування на їхні публікації. Усе це надзвичайно важливо, з одного боку, для профілактики упущень, корупції, конфліктів, з іншого – для вибору оптимальних альтернатив соціального й економічного розвитку. Такий підхід особливо актуальний в умовах системної кризи в Україні, який, незважаючи на деяке пожвавлення економіки і стабілізацію в соціальній і політичній сферах, поки тільки призупинений.

Створення вертикально інтегрованої (на державному і місцевому рівнях) системи моніторингу з активною участю соціологічних служб і ЗМІ розширить можливості всебічного аналізу й оцінки ефективності державного управління, а також розроблення перспективних програм соціального розвитку на довгостроковий період.

Список використаних джерел:

1. Баловсяк Н. Соціальні мережі вбивають приватність. *Тиждень.іа*. 2013. URL: <http://tyzhden.ua/Society/70950>. 5 (дата звернення: 11.11.2021).
2. Демкова М.С. Інформаційне право: стан та перспективи розвитку в Україні (із круглого столу). *Право України*. 2004. № 5. С. 169–171.
3. Кормич Б.А. Інформаційне право : підручник для студентів вузів. Харків : Бурун і К, 2011. 334 с.
4. Панченко В.М., Полевий В.І. Методика виявлення ознак інформаційного впливу в засобах масової інформації. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2011. № 3 (7). С. 67–73.
5. Права людини в інформаційному суспільстві : методичні вказівки до вивчення курсу / уклад. П.М. Сухорольський. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. 64 с.
6. Онищенко О.С., Горовий В.М., Попик В.І. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : монографія. Київ, 2013. 220 с.
7. Сухорольський П.М. Проблеми забезпечення та розвитку прав людини в умовах інформаційного суспільства. *Український часопис міжнародного права*. 2013. № 1. С. 18–23.

